TijdSchrift

September 2003

89

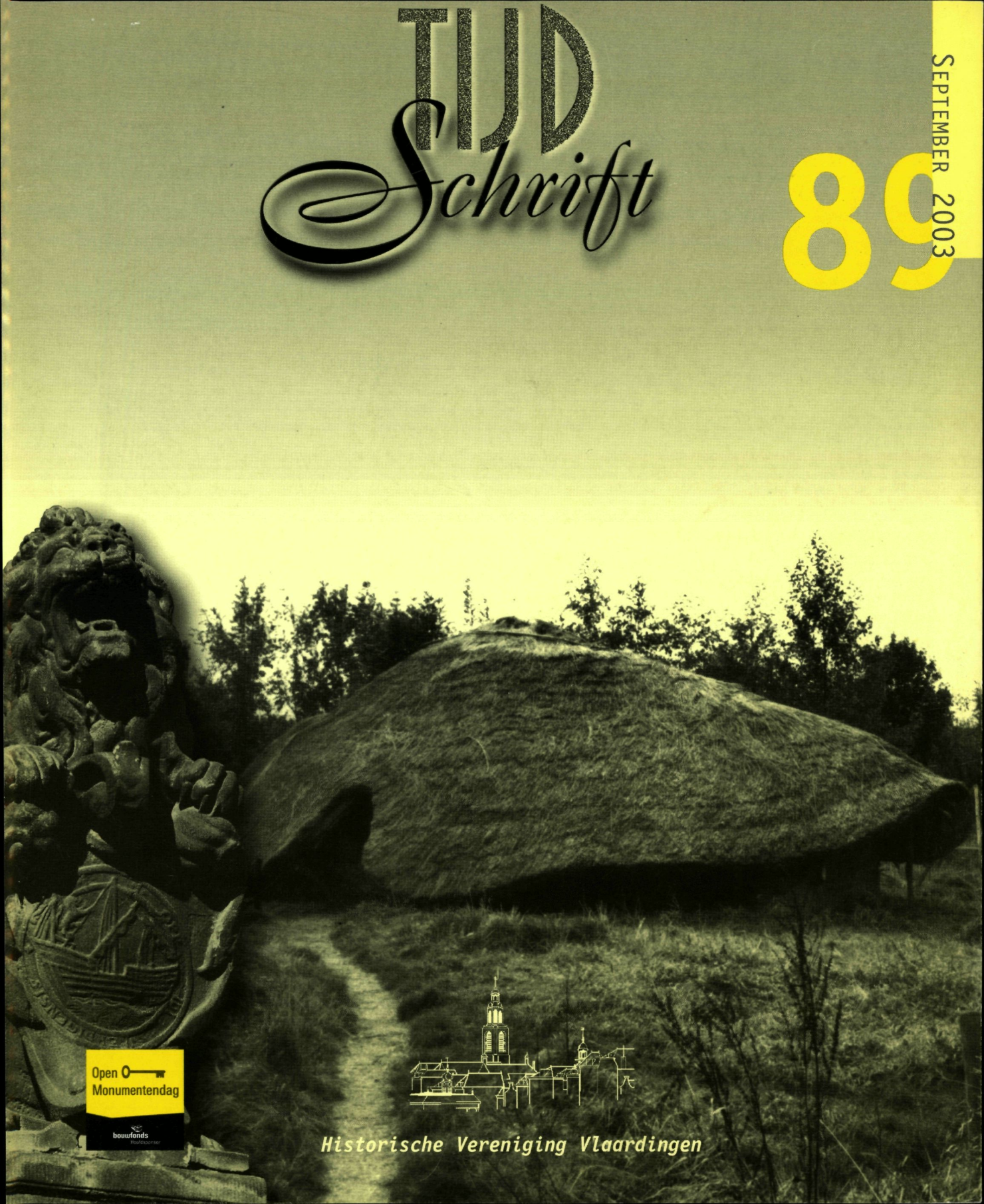

Historische Vereniging Vlaardingen

Plantage boekhandel Den Draak

Den Draak, zelf ook deel van de rijke Vlaardingse geschiedenis!

Veerplein 33-35 - 3131 CX Vlaardingen - tel. 010 4358822 - fax 010 4349574 - e-mail: info@plantagedendraak.nl - www.plantagedendraak.nl

MARAGCO B.V.

Western
aircharters holland b.v.

BRITISH AIRWAYS
WORLD CARGO

PERISHABLES CALL CENTRE BENELUX

Maragco B.V. Rotterdam - Airport
Postbus 39 - P.O. Box 39
3130 AA Vlaardingen
Tel : (010) 437 16 38
Fax: (010) 462 60 51

in je stoutste dromen... is niets onmogelijk

Stout Grafische Dienstverlening
A. Hoogvlietstraat 6
3134 CC Vlaardingen
tel. 010-2480603
fax 010-4344878
email: info@stout.nu
www.stout.nu

Voor kopieën (ook in KLEUR)
moet je naast de molen zijn!

maandag t/m vrijdag
van 09.15 - 17.30 uur

DRUKKERIJ/COPYSHOP
A. OUWENDIJK
naast de molen
Kortedijk 16a-b
3134 HB Vlaardingen

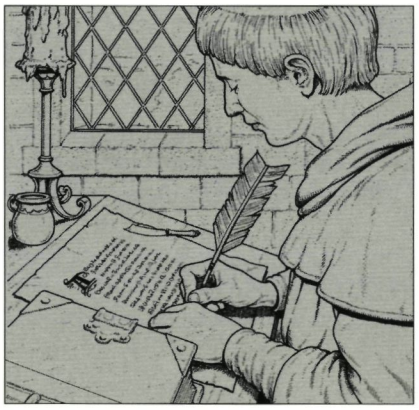

De Historische Vereniging Vlaardingen heeft tot doel het bevorderen van:
- de belangstelling voor en de kennis van de stad Vlaardingen en haar bewoners;
- het behoud en het herstel van gebouwen en stedebouwkundige structuren en landschappen;
- het behoud en het verzamelen van die gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van de stad.

De contributie bedraagt € 16,50 per jaar, voor jongeren t/m 25 jaar € 12,00 te voldoen per accept-girokaart. Het bankrekeningnummer van de vereniging is 39.56.57.016, het postgironummer is 750978. Leden krijgen jaarlijks het Historisch Jaarboek en 4 x per jaar het verenigingsblad Tijd-Schrift.

Het bestuur is als volgt samengesteld:
W.C. den Breems, voorzitter
C.J. Hart, secretaris
A.W.J. Andriessen, penningmeester
J. van Elk
A. Ouwendijk
E. van Rongen
mevr. H.C. Verloop

Adres secretariaat/ledenadministratie:
Prins Bernhardlaan 12
3135 JB Vlaardingen
Telefoon (010) 434 7063

Adres ledenactiviteiten:
Kortedijk 16a/b
3134 HB Vlaardingen
Telefoon (010) 435 3322 (kantoor)
(010) 434 2474 (thuis)

Adres losse verkoop publicaties:
Arnold Hoogvlietstraat 69
3134 CD Vlaardingen
Telefoon (010) 434 6864

Redactie Tijd-Schrift:
E. van Rongen, eindredacteur
K. Bloem
C.M. van den Boogert
A. Maarleveld
B. Ruigrok

Redactie-adres:
Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Bijdragen aan de inhoud van Tijd-Schrift zijn van harte welkom. In verband met de geautomatiseerde verwerking van de teksten ontvangt de redactie deze graag op 3,5" diskette of per e-mail: info@histvervlaardingen.nl t.a.v. de redactie.

ISSN 1380-2992 © Historische Vereniging Vlaardingen
Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Internet: www.histvervlaardingen.nl
E-mail: info@histvervlaardingen.nl

Productie: Stout Grafische Dienstverlening

Inhoud

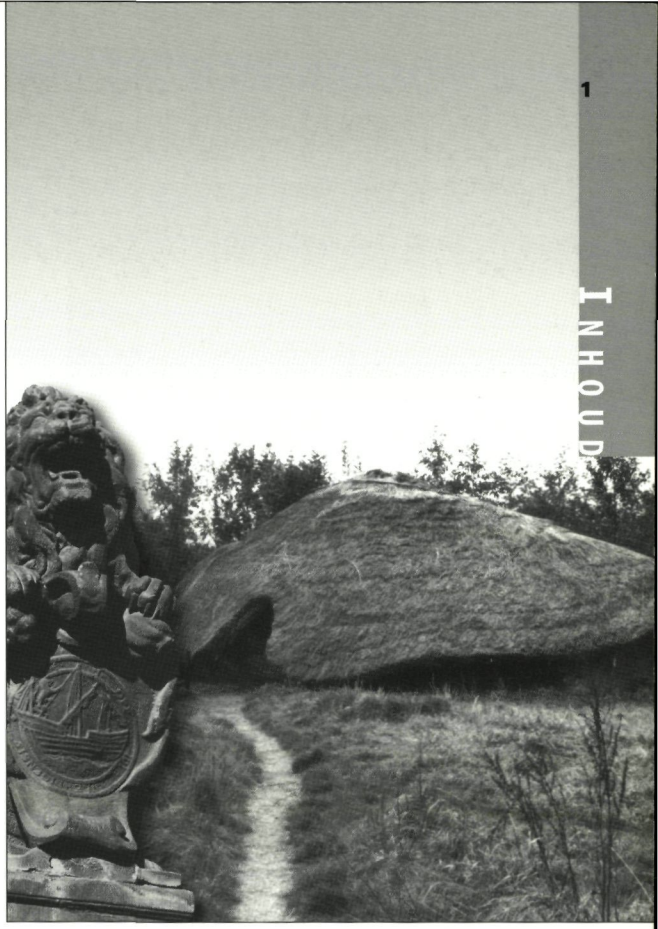

Reconstructie van een boerderij uit de Vlaardingen-cultuur (zie artikel op pagina 6).

Redactioneel	3
Open Monumentendag	4
Boerderijen in de Prehistorie en de Romeinse Tijd	6
Programma Open Monumentendag 2003	9
Programma Mini Kerkenpadroute	15
Kerkenpad	18
Boekbesprekingen	23
Ledenactiviteiten	24

LIEVREDOOR

Antiquariaat en boekhandel

In- en verkoop
van oude, curieuze,
verzamelwaardige
en antiquarische
boeken

Hoogstraat 53 - 3131 BL Vlaardingen
Telefoon (010) 434 71 52
Telefax (010) 435 11 22

Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag
van 12.00 tot 17.00 uur

heto
schoonmaakbedrijf b.v.
J.H. van 't Wout

Kon. Wilhelminahaven NZ 1
3134 KE Vlaardingen
Tel.: (010) 435 51 66, fax: (010) 435 04 76

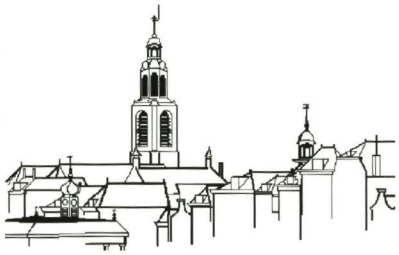

ECHTE VLAARDINGERS
KOPEN HUN TAPIJT BIJ:

Hofman
stoffering

Kuiperstraat 39b
3131 CH Vlaardingen
Tel/fax: 010-4351073

EEN UITERST BETROUWBAAR EN
VAKKUNDIG ADRES

TAPIJT - GORDIJNEN - VINYL
ZONWERING - BEHANG

HISTORISCH
GEZIEN

4 ETAGES
MÉT LIFT

- WONEN
- SLAPEN
- KINDER MEUBELEN
- ACCESSOIRES
- MODE
- KADO'S

het waaigat
Markt 57
Vlaardingen
woon-ideeënwarenhuis
Waai even binnen...

De Witte
GARANTIEMAKELAARS

Schiedamseweg 26
3134 BL Vlaardingen
Tel. 010 - 434 38 44

NVM

Hoofdvestiging Vlaardingen:

Dijkshoorn Euromovers
Trawlerweg 8
3133 KS Vlaardingen
P.O. box 74
3130 AB Vlaardingen
telefoon: --/31-(0)10-248 05 22
fax: --/31-(0)10-248 05 23
email: info@dijkshoorn.nl
www.dijkshoorn.nl

Boerderijen

Dit jaar is dus het Jaar van de Boerderij. Tot nu toe is daar in Vlaardingen niet zo heel veel van te merken geweest, behalve misschien de eerste HVV-lezing van dit jaar. Maar daar komt nu verandering in op Open Monumentdag op 13 september. En dan blijkt, waarschijnlijk tot grote verrassing voor velen, dat er eigenlijk nog heel veel boerderijen op Vlaardings grondgebied te vinden zijn. Alhoewel vele daarvan niet meer voor het boerenbedrijf in gebruik zijn, zijn ze normaal gesproken niet te bezoeken. Maar nu wel, en dat is dus een unieke gelegenheid om deze vaak fraaie gebouwen en bedrijven van buiten en vaak ook van binnen te bewonderen. De OMD-werkgroep heeft een leuke fietsroute uitgezet, dus als u geïnteresseerd bent in boerderijen, klim op de pedalen en bezoek al dat moois. Het is ergens wel jammer dat ik dan net op vakantie ben, want het lijkt mij ook erg leuk. Maar ja, in Frankrijk hebben ze ook nog heel wat boerderijen... En kerken. Doorgaans wat grotere dan die in Vlaardingen en meestal kan je die ook voortdurend binnenlopen. Dat is in Nederland doorgaans niet mogelijk (wat toch wel jammer is), maar in Vlaardingen zetten op OMD in ieder geval drie kerken in de Oostwijk in het kader van het mini-kerkenpad in die wijk hun deuren wagenwijd open voor gelovigen en ongelovigen. En dan vooral om de gebouwen zelf te bekijken, alhoewel in alle drie ook diverse al of niet muzikale activiteiten georganiseerd worden. Dus ook voor niet-boerderijliefhebbers is er op OMD 2003 genoeg te doen! De programma's voor beide activiteiten vindt u uitneembaar in het midden van dit blad.

Een heel Tijd-Schrift gewijd aan OMD dus. Maar uiteraard ontbreken de HVV Ledenactiviteiten niet. Onze immer actieve commissie heeft weer heel wat voor u in petto. Neem, als het kan, ook eens een familielid, kennis of buur mee die nog geen lid is van de HVV. Grote kans dat hij of zij dan ook toetreedt tot de grootste vereniging van Vlaardingen. Kwaliteit verkoopt zichzelf!

Wat u tot slot ook nog in dit Tijd-Schrift aantreft zijn enkele boekbesprekingen en een bespreking van een CD/video over Vlaardingen. Die moet u echt zien!

Eric van Rongen
Eindredacteur

Open Monumentendag

bouwfonds Hoofdsponsor

13 september: Open Monumentendag

Evenals vorig jaar krijgen wij - de Vlaardingse Open-Monumentendag-werkgroep - gastvrijheid in Tijd-Schrift van onze Vlaardingse Historische Vereniging. Daar zijn we best blij mee, want daarmee is ons bereik in één klap minstens 1500 geïnteresseerde adressen. In de marketing en reclame zou men een gat in de lucht springen bij zo'n 100%-bereik!

Maar natuurlijk is die belangstelling wederzijds: we maken immers reclame voor een activiteit waarvan we mogen hopen dat u daar allemaal een kijkje komt nemen! Dus: u een plezierige dag, en wij veel belangstelling. Wat wil je nog méér?!

Het jaar 2003 staat inmiddels bekend als het Jaar van de Boerderij. De landelijke Open Monumentendag sluit daar op aan met het thema 'Boerenbouw'. Om u, uw kinderen en wellicht kleinkinderen nog te kunnen laten genieten van een 'simpele' boerderij. Want laten we wél wezen: de échte boerderijen worden langzamerhand zeldzaam in Nederland!

Onze vaste Vlaardingse werkgroep (Harm Jan Luth, stadsarchivaris, Tim de Ridder, stadsarcheoloog, Jacques van der Windt, HVV-cie. Stad en Monument en Arie Ouwendijk, 'cultuur-historisch Vlaardingen' en tevens contactpersoon van de Landelijke Open Monumentendag-organisatie, in verband met het 2e thema in Vlaardingen: Vooroorlogse kerken, aangevuld met Wout den Breems, voorzitter van de HVV, hebben hun best gedaan om u een zo gevarieerd mogelijk programma aan te bieden. En daarbij moet ook Esther Blaauw genoemd worden, die vanuit het Vlaardings Museum al vroeg actief werd om een aantal activiteiten te organiseren in en rond Boerderij Hoogstad. De activiteiten daar duren overigens twee dagen: niet alleen op de gebruikelijke zaterdag, maar u kunt ook op zondag een kijkje nemen op boerderij Hoogstad. En bovendien hebben we er maar meteen ons 'hoofdkwartier' voor de zaterdag gepland, een prima bekroning van de extra inzet die daar in het kader van de Open Monumentendag wordt getoond.

Zoals u dus zult begrijpen, wordt het weer een gezellige, drukke en actieve Monumentendag in Vlaardingen. Daarom alvast een tip om de speciale 'Jaar van de Boerderij'-tentoonstelling in het Streekmuseum van Jan Anderson al tijdens het eerste weekend van september (op zaterdag en zondag open tussen 2 en 4 uur) te bezoeken, of op een andere septemberweekend, zodat u echt op 13 september uw handen vrij hebt voor de zaken die alleen dán te bezoeken zijn. De meeste informatie over Open Monumentendag vindt u in dit Tijd-Schrift. Eventueel kunt u hiervoor ook vanaf 11.00 uur op Boerderij Hoogstad terecht.

Wij wensen u veel plezier op onze Vlaardingse Open Monumentendag!

Namens de leden van de werkgroep:
Arie Ouwendijk, coördinator

Boerderijen in de Prehistorie en de Romeinse Tijd

Tim de Ridder

De eerste boeren

De kiem van onze moderne maatschappij ligt in het boerenbestaan. Boeren lijken er overal en altijd te zijn geweest. Het is moeilijk om een maatschappij zonder boeren voor te stellen. Toch is het boerenbestaan relatief jong, gezien op de mensheid. De moderne mens is rond 100.000 jaar geleden de aarde gaan bevolken. Ruim 90.000 jaar lang leefde deze als nomade, voortdurend trekkend door het landschap op jacht en op zoek naar voedsel. Pas 12.000 jaar geleden voltrok zich in het Nabije Oosten de cruciale ontwikkeling in het menselijk bestaan. Men leerde gewassen verbouwen en dieren te domesticeren. Langzaam aan ontstond het boerenbestaan en daarmee een volkomen nieuwe levenswijze die tal van nieuwe ontwikkelingen mogelijk maakte en daarmee de kiem vormde voor onze moderne maatschappij. Het boerenbestaan maakte een rondtrekkend leven overbodig, dorpjes ontstonden, overproductie maakte handel mogelijk, dorpjes groeiden uit tot handelsknooppunten en werden steden, nieuwe beroepen ontstonden, etc. De verandering voltrok zich echter niet van de ene op de andere dag, maar nam vele generaties in beslag en breidde zich langzaam, maar gestaag vanuit het Nabije Oosten uit over grote delen van de aarde. De eerste boeren vestigden zich in het zuiden van ons land rond 5400 voor Chr. Voor de reeds aanwezige jagers-verzamelaars was er echter vooralsnog geen noodzaak om op het boerenbestaan over te stappen. Toch was er uiteindelijk geen ontkomen aan. De periode waarin de overgang naar het boerenbestaan zich voltrok duiden de archeologen aan als het Neolithicum en de overgang zelf als het neolithiceringsproces. Deze overgang ging allesbehalve abrupt, maar was een langzame, geleidelijke ontwikkeling die vele tientallen generaties in beslag nam. De mensen die rond 3900 voor Chr. de rivierduin in de Oostwijk in Vlaardingen bezochten, zullen nog als jagers en verzamelaars geleefd hebben. Rond 2900 voor Chr. vestigden zich in het Midden Delfland gebied, ter hoogte van de huidige Westwijk in Vlaardingen, de eerste boeren.

Het boerenbestaan verspreidt zich als een olievlek vanuit het Nabije Oosten (Bron: Clason 1977, p.83).

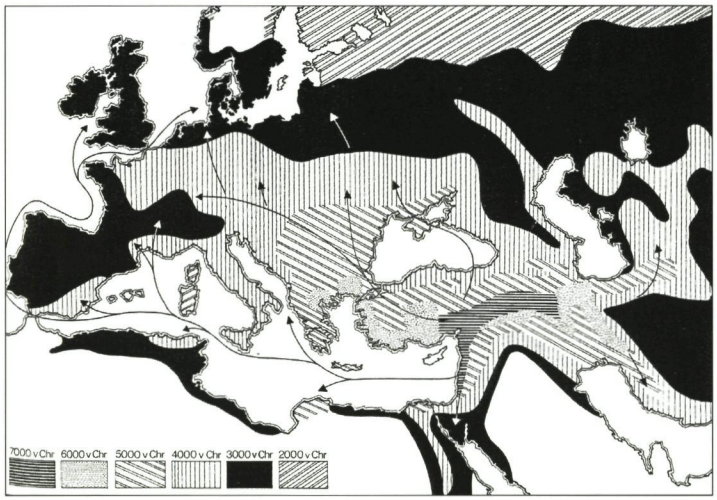

Vlaardingen-cultuur

Onderzoekers duiden de eerste boeren in het deltagebied aan als 'Vlaardingen-cultuur'. Ze wonen in een kwelderachtig gebied op de hoogopgeslibde oeverwallen waar ze deels nog leefden van de jacht en visvangst, met name steur, maar ze hielden ook vee en mogelijk

Gereconstrueerde boerderij uit de Vlaardingen-cultuur in het themapark Archeon (collectie T. de Ridder).

deden ze zelfs aan landbouw. Ze leefden grotendeels als boer, maar toch ook nog steeds een klein beetje als jagers en verzamelaars. Er zijn op de oeverwallen sporen aangetroffen van de staanders van de eerst echte boerderijen in de delta die onderdak boden aan mens en dier. Een concept van huizenbouw dat tot op heden zou voort blijven bestaan. De boeren bleven er een tiental generaties wonen. Gedurende die 250 jaar slibde de kreek dicht. De steuren lieten zich steeds minder vaak zien, waardoor er vermoedelijk meer nadruk op de veeteelt kwam te liggen en minder op visserij. Het vormt een klein stapje in het neolithiceringsproces. Het dichtslibben van de kreken had nog een ander gevolg: het overtollige regenwater kon niet meer worden afgevoerd. Het landschap vernatte, waardoor het ongeschikt werd voor het boerenbestaan en de boeren zich elders, mogelijk op de meer westelijk en droger gelegen strandwallen, moesten gaan vestigen.

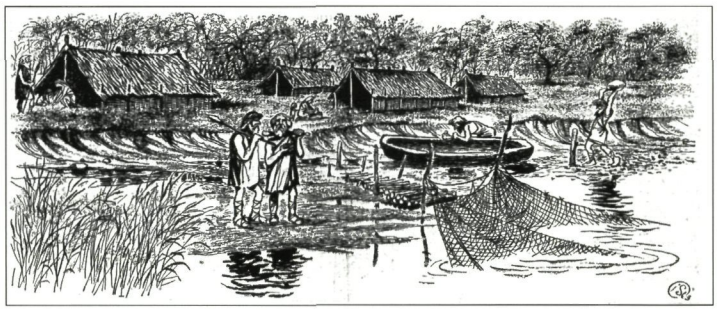

Reconstructietekening uit 1963 zoals men de toenmalige samenleving zag in de Vlaardingen-tijd (Bron: Het Vrije Volk, 5 januari 1963).

Boeren in het veen

De vernatting zette door. Het landschap verdronk en het kweldergebied maakte plaats voor meren die afgewisseld werden met dikke rietkragen en hier en daar een elzenbroekbos. De afgestorven plantenresten rotten onder de waterspiegel niet weg, waardoor er een dik pakket onverteerde planten ontstond, het zogeheten veen. Dit pakket groeide na meer dan duizend jaar aan tot dikke kussens die bij lichte ontwatering begaanbaar en zelfs bewoonbaar waren. Het was echter zeer drassig en als je erover heen liep, golfde het landschap langzaam mee, het was eigenlijk meer water dan land. Toch blijkt het landschap met de veenkussens aantrekkelijk voor de mens. In de Vroege IJzertijd trokken de eerste boeren het veen in. Bij de aanleg van de Vlaardingse Holywijk is een goed geconserveerde boerderij uit de zesde eeuw voor Chr. ontdekt. Niet alleen het woongedeelte, maar ook de staldeel met veebox-indeling was nog intact. De langwerpige woonstalboerderij was duizenden jaren favoriet bij de boeren in de delta. Na een korte onderbreking in de bewoning groeide de boerenbevolking rond de huidige Vlaardingse Krabbeplas in de vierde en derde eeuw naar een voor Nederland ongekende bevolkingsdichtheid. Berekeningen tonen aan dat er 25 tot 35 mensen per km^2 leefden. Duidelijk is wel dat de dicht bevolkte gebieden afgewisseld werden door geheel onbewoonde gebieden. Uit de boerderij-indeling valt op te maken dat

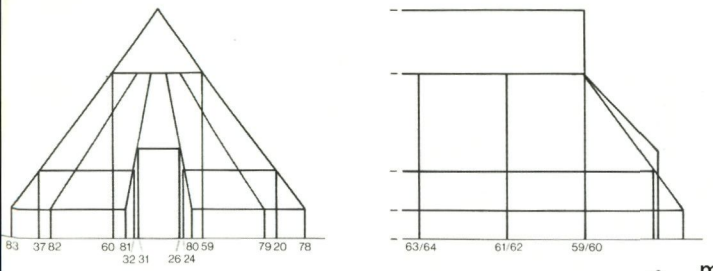

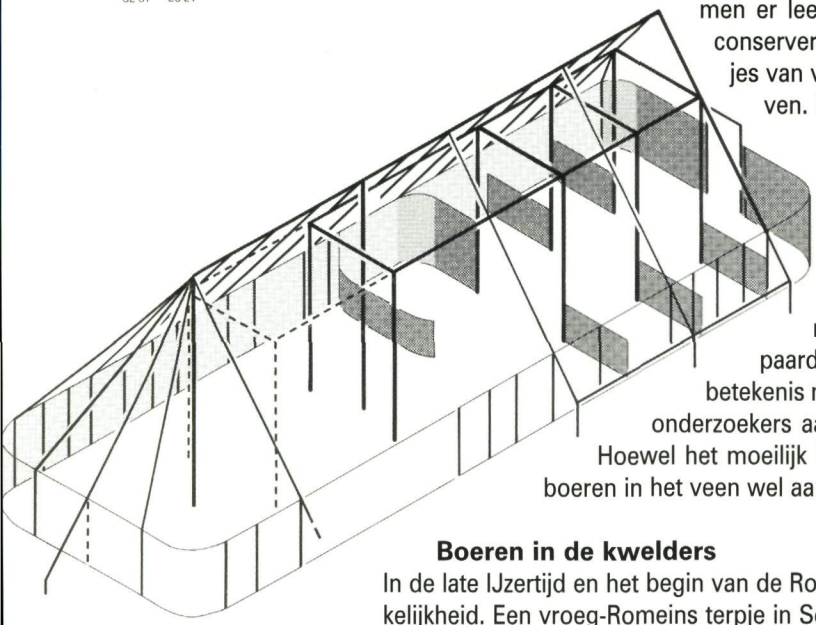

Reconstructie van een boerderij uit de Vroege IJzertijd te Spijkenisse (Bron: Van Trierum 1992, p.48, afb. 34).

men er leefde van het vee. Het veen had een uitstekende conserverende werking waardoor zelfs de scheidingswandjes van vlechtwerk in de veeboxen bewaard waren gebleven. Uit het aantal veeboxen kunnen we opmaken dat een boer gemiddeld circa 20 stuks vee had. Uit het botmateriaal leiden archeologen af dat deze veestapel grotendeels bestond uit runderen, gevolgd door schaap/geit, varken en paard. Exacte aantallen zijn niet te geven, maar als we een gokje wagen dan zal het ongeveer 10-12 runderen, 4-5 schapen/geiten, 2-3 varkens en 1-2 paarden zijn geweest. De jacht en de visserij had geen betekenis meer voor de voedselvoorziening. Vroeger namen onderzoekers aan dat het veen ongeschikt was voor landbouw. Hoewel het moeilijk bewijsbaar is, neemt men tegenwoordig aan dat boeren in het veen wel aan landbouw deden.

Boeren in de kwelders

In de late IJzertijd en het begin van de Romeinse Tijd verloor het veengebied haar aantrekkelijkheid. Een vroeg-Romeins terpje in Schipluiden wijst op wateroverlast. In toenemende mate verkozen de boeren de oeverwallen in het kweldergebied boven het veengebied. In de kwelders was echter sprake van een getijdengebied, waardoor met regelmaat de oeverwallen overstroomden. De boeren blijken zich ontwikkeld te hebben tot ware waterbouwkundige ingenieurs. In de kreken legden ze dammen met houten kokers aan die als sluisje kunnen functioneren. Ook het waterpeil op de oeverwal zelf gingen ze reguleren. De aanpak bleek succesvol en de boerenbevolking nam dan ook snel toe. Hun levenswijze zal niet wezenlijk verschild hebben van de boeren die in het veen leefden. Hoewel de conservering van de boerderijen in het kweldergebied aanmerkelijk minder goed is, in de zandige en kleiige ondergrond blijven alleen de diepste paaltjes bewaard, kunnen we uit de vorm van de boerderijen en het aangetroffen botmateriaal opmaken dat veeteelt ook hier van belang was. De vondsten van ploegscharen in Schipluiden en Vlaardingen tonen aan dat de boeren ook landbouw bedreven.

Herenboeren in cultuurlandschap

Tientallen generaties boeren hadden het landschap grotendeels ongemoeid gelaten. De inrichting van het landschap beperkte zich tot de boerderijerf. Daar kwam rond het midden van de tweede eeuw vrij plotseling verandering in. Grote delen van de wildernis die tot dan toe ongemoeid waren gelaten, werden in ontginning gebracht. De grote schaal waarop de ontginningen plaatsvonden, over honderden meters lengte worden sloten gegraven, wijst erop dat de ingrepen centraal gestuurd worden. Het ligt voor de hand dat de Romeinse overheid hierin een centrale dan wel een belangrijke rol speelde. De Romeinse overheid had immers belang bij de schaalvergroting van de productie van de inheemse boeren. Met de overproductie konden de soldaten in de forten gevoed worden, tevens stimuleerde het de handel, waardoor de economie sterk groeide, waarvan de Romeinse overheid zelf ook weer profiteerde. Hoe we ons de daadwerkelijke uitvoering van het grootschalige ontginnings-

programma moeten voorstellen, weten we niet. Vermoedelijk speelden villabewoners, die leefden in luxe uitgevoerde boerderijen op lokaal niveau daarin een grote rol. Zo is bijvoorbeeld bij Rijswijk een boerderij ontdekt die wat bouwstijl betreft Romeinse kenmerken vertoont als steenbouw, en zelfs vloer- en wandverwarming kende. Ook wordt er rond het midden van de tweede eeuw een nieuwe type boerderij aangetroffen. In Vlaardingen is er bijvoorbeeld op een oeverwal een boerderij uit 150-175 na Chr. opgegraven die begrensd was door een zeer strak slotenpatroon. Het meest opvallende was dat 99% van het aardewerk op Romeinse wijze was gemaakt en door middel van ruilhandel moet zijn verkregen. Dit wijst erop dat de betreffende boer opgenomen was in het economische Romeinse netwerk. Of de boer zelf contacten onderhield met Romeinen is maar zeer de vraag. Het is denkbaar dat er sprake was van een organisch gegroeide hiërarchische organisatie, waarbij de inheemse boer helemaal onderaan de ladder stond, met daarboven de 'herenboeren' die lokaal de ontginningen stimuleerden, waarboven weer de villa-eigenaars stonden, daarboven weer stedelijke bewoners van de stad Forum Hadriani (Voorburg)

Vervolg op pagina 17

Greppel die een boerderij omgaf uit circa 150-175 na Chr. was gevuld met enkel aardewerk dat op Romeinse wijze gemaakt is. Dit wijst erop dat de inheemse boer nauw opgenomen was in het Romeinse economische netwerk (foto: E.E. Smits, VLAK).

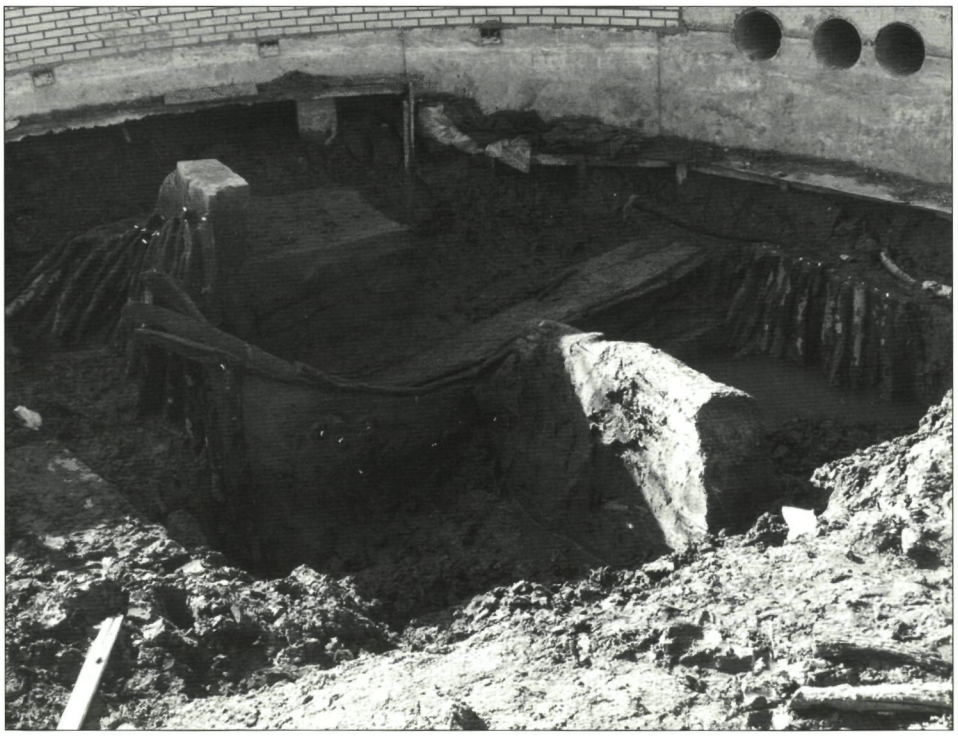

Door middel van dammen en duikers reguleerden inheemse boeren de waterstand op de oeverwallen en in de kreken. Deze dam met duiker is ontdekt op het bedrijventerrein Hoogstad te Vlaardingen (foto: T. de Ridder, VLAK).

Programma
Open Monumentendag 2003

Open Monumentendag
bouwfonds
Hoofdsponsor

Alle activiteiten zijn vanaf 11.00 uur te bezoeken. Het zwaartepunt (met tevens de OMD-infokraam) ligt dit keer bij Boerderij Hoogstad aan de Westlandseweg. Wilt u voorafgaand aan de OMD nog specifieke informatie: bel dan tijdens kantooruren tel. 4353322 of desnoods op de dag zelf tel. 0655543655.
Voor het programma (per locatie) van het 'Kerkenpad' zie elders in dit Tijd-Schrift.

Om alle activiteiten en bezienswaardigheden die op deze dag te bezoeken zijn op rij te krijgen, hebben we een korte route gemaakt die alle locaties met elkaar verbindt. Wanneer u voor een bezoekje welkom bent, ziet u er de vlag met het nieuwe OMD-logo wapperen.

Ervan uitgaande dat u graag de laatste informatie wilt hebben, zullen we op zaterdag een A4-tje voor u klaarleggen met alle activiteiten in de volgorde van deze routebeschrijving. Uiteraard kunt u ook op een andere plek dan op Hoogstad beginnen, zoals b.v. bij de kerken in de Oostwijk, in het Streekmuseum en in boerderij De Hoogkamer aan de Van Baerlestraat. Overigens is het allen maar noemen van een locatie in onderstaande beschrijving geen garantie dat er die dag ook werkelijk iets te beleven valt!

De start is bij Boerderij Hoogstad aan de Westlandseweg vlakbij zwembad De Kulk. Er is daar o.a. een expositie van de vroegere maar ook resterende boerderijen in Vlaardingen te zien, samengesteld door het Stadsarchief Vlaardingen. Ook andere boerderij-informatie is er verkrijgbaar, en u kunt een rondleiding krijgen door de hoogstam boomgaard. Voor de kinderen zijn er ook diverse activiteiten over boerderijen te doen.

Boerderij "d' Engelsche boomgaert" aan de Broekweg; afgebroken in 1952. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

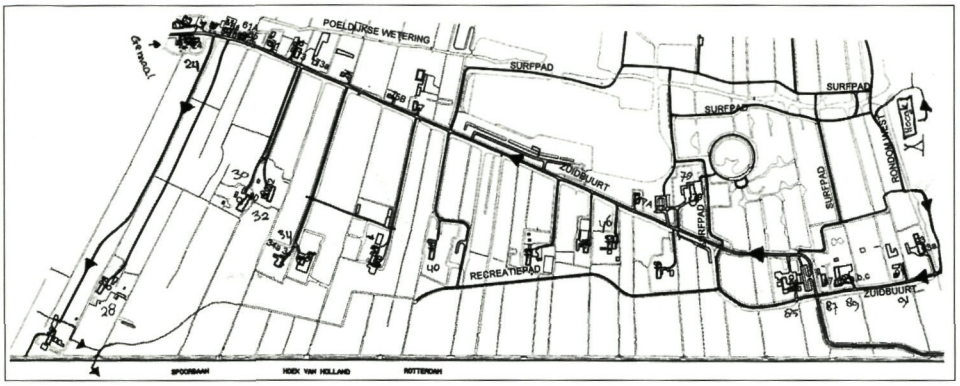

Vandaar steekt u de Hoogstadweg over en gaat in westelijke richting. Meteen vallen de hoge bomen links op (bij de nieuwbouwwijk) die nog resteren van de vroegere boerderij 'd'Engelsche boomgaert' Hier speelde zich in vroeger tijd de 'legende van Holy - een romance' af. Iets verder passeert u het nog resterende woongedeelte van de boerderij die bekend stond als 'van Jaap Vellekoop' (voor het Ibis-hotel). Vervolgens gaat u onder de snelweg door, de Broekpolder in, landweg links aanhouden, richting Maassluis. Bij de volgende driesprong rechts kunt u even een kijkje nemen bij de panden van de Boerderij van Jacob Hoogendam, nu de Landelijke Rijvereniging 'Flardingha-Ruiters', en -even terug en dan op de driesprong rechtsaf- bij de Boerderij van Piet Hoogendam, nu beheerderswoning van het Scoutcentrum Vlaardingen (de beide genoemde erven zijn open, u kunt er zo een kijkje nemen).

U vervolgt de Broekpolderweg en houdt rechts aan, om even later, links, het viaduct over de snelweg over te gaan. Onderaan de afrit links aanhouden om dan het pad in het verlengde van het viaduct te nemen (buitenom de Westwijk). U komt dan vanzelf langs Boerderij De Hoogkamer, thans kampeerterrein en -boerderij. U bent er van harte welkom om op het terras een consumptie te gebruiken, en kunt ook binnen een kijkje nemen hoe -na jaren van verbouwingen- een geheel nieuwe bestemming aan het pand werd gegeven.

Komende vanaf het Hoogkamer-erf houdt u weer geheel links aan, tot u achter het kampeercentrum belandt en uw weg in zuidelijke richting vervolgt. U komt dan aan de Zuidbuurtseweg, die u rechtsaf inslaat, daarbij het landelijke gebied ingaand.

Aan uw rechterhand treft u dan bij no. 91 boerderij 'Nooitgedacht' aan, een verbouwde boerderij waarin nu geestelijk gehandicapten met hun werkplaatsen en ateliers zijn gehuisvest. De volgende boerderij (no. 89, De Engelhof) huisvest het houten-speelgoed-atelier 'De Bengel' (loop er eens binnen), en op no. 87 is thans Graveer-atelier 'Het Luifeltje' gevestigd. Steek de kruising over en neem (alleen op deze OMD) bij Frits van Ooststroom een kijkje in en rond het Melkhuisje en de Karnmolen aan de weg-zijde van de boerderij 'Van Staelduinen'. Hij geeft er graag uitleg bij (hij was één van de enthousiastelingen die deze typische boerderij-onderdelen elders in het Westland redde en naar deze boerderij verplaatste). Aan de achterzijde van deze boerderij is thans een evenementen-organisatiebedrijf gevestigd (fa. Evenman) die de boerderij omdoopte tot 'De Buitenplaats' en er talloze bedrijfsevenementen in de belonings- en teambuilding-sfeer organiseert. De moeite van het bekijken waard, en -mits er geen groepen zijn- een prima 'rustplek' met consumptie-mogelijkheid.

Boerderij Schinkelshoek aan de Zuidbuurtseweg, 1978. (Foto Jan Borsboom; collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Dat geldt eveneens voor de volgende boerderij Schinkelshoek, thans 'free-golf'-centrum, waar het smeedijzeren toegangshek nog een écht Vlaardings monument is.

Daarna volgen een aantal boerderijen aan de linkerzijde van de Zuidbuurt, een stuk verder van de weg af, omdat ze daar op een kreekrug werden gebouwd om niet weg te zakken in de slappe veengrond. Op no. 46 (Hoeve Avondrust) bent u van harte welkom voor een kijkje in de boomgaard, en de 'vrouw des huizes' is meester-jammaker!

Op nummer 40 is het wederom een vrouwen-aangelegenheid bij de Wijnboerderij, waar de schuur vol ligt met prima 'Nederlands fabrikaat'. Daarna is een bezoekje aan de Sarijnenhove beslist de moeite waard: de enige resterende boerenhofstede, daterend uit de 14e eeuw. Dit Rijksmonument is in het laatste decennium volledig en vakkundig gerestaureerd door de huidige bewoner, die u er graag over zal vertellen!

Weer even terug naar de Zuidbuurt om dan de oprijlaan van nummer 32 (Zorgvliet) en 30 op te gaan. Bij Zorgvliet worden onder de bedrijfsnaam 'Jan Huigen in de Ton' uiteenlopende voornamelijk 'nostalgische' decoratiematerialen verkocht, en is een authentieke 17e eeuwse stal te bekijken. Bij de buren op nummer 30 kunt u het glasatelier, keramiek- en schilderstudio's van enkele (ook landelijk) bekende Vlaardingse kunstenaressen bezoeken.

Ten slotte komt u, terug op de Zuidbuurt, dan bij een grote bak met water, waar zich links, op nummer 24, het oude gemaal van de Aalkeet-Binnenpolder bevindt. De vroegere beheerder zal u vandaag graag een kijkje gunnen bij dit nostalgische vernuft, dat enige jaren geleden werd opgevolgd door automatische en op afstand bedienbare gemaalpompen, die tegenwoordig voor droge voeten zorgen....

Ga dan even een klein stukje terug en sla rechtsaf, op weg naar nummer 28, waar de heer Flip Dijkshoorn nog een complete 'echte' boerderij runt op de ouderwetse manier. Als de OMD-vlag ophangt heeft hij even gelegenheid om u een kijkje te gunnen op zijn erf en stallen, maar dat weten we pas met zekerheid op de OMD-dag zelf.

U vervolgt in elk geval deze ingeslagen weg en gaat voorbij nummer 28, maar vlak voor de volgende boerderij, op het kruispunt, het recreatiefietspad linksaf, en zig-zagt dan in de richting van de spoorbaan. Hier heel goed opletten bij het oversteken!!

Vervolg de weg tot aan de Maassluisseweg, en ga daar linksaf (waar mogelijk de fietspaden volgen, want het verkeer op de dijk is erg gevaarlijk). Aan deze plek (ongeveer) is het ontstaan van de legende van het 'sprekende kalf' toegeschreven. U passeert aan uw linkerhand de Rietputten, een natuurgebied waar behalve de al zo zeldzaam geworden roerdomp, nog een twintigtal andere diersoorten van de zgn. 'rode lijst' zijn waargenomen, en welk gebied het dus verdient om zorgvuldig bewaard te worden!

Iets verder ziet u links beneden het zgn. Volksbos liggen. Hier werd door 'burgerlijke ongehoorzaamheid', door middel van het planten van duizenden boompjes in het begin van de negentiger jaren, voorkomen dat er op die plaats een vuilstortberg zou ontstaan. Dan volgt aan de rechterzijde van de weg het complex De Groote Lucht van het Hoogheemraadschap van Delfland, waar alle rioolwater, alvorens geloosd te worden op de Waterweg, gereinigd en gezuiverd wordt. Vlak voordat u bij de laatste twee gebouwen van het complex bent, ziet u aan de linker zijde van uw fietspad een iets hoger dijktalud dan de rest. Hoewel er geen echt pad is, kunt u hier links voorzichtig van het fietspad af (lopen!) om, over het dammetje over de sloot, naar de drukke Maassluissedijk te gaan. Hier goed uitkijken en oversteken naar de overzijde, en daar de schuinte af naar de volgende boerderij aan uw linkerhand: de 'Vergulde Hand' (zie de gevelsteen), op nummer 188. Op dit terrein, waar vroeger ook druk geboerd werd, laat de oude boer Moerman u

graag een kijkje nemen, en zullen we u ook de bekende legende van de Vergulde Hand laten beluisteren (en misschien ook de al even lugubere legende van De Moordwoning, waarvan we de plek later nog passeren).

Wanneer u weer op pad gaat, blijf dan onder aan de dijk. U kunt dan gemakkelijk op het Industrieterrein De Vergulde Hand komen, waar u, linksom, de buitenrand volgt. Volg dan de spoorbaan en steek bij de halteplaats 'Vlaardingen-West' over naar de andere zijde van het spoor. Ga dan schuin rechts, achter het grote schoolgebouw, de Arij Koplaan op. Bij de volgende kop van een flatgebouw treft u een plaquette aan die herinnert aan de opgravingen hier ter plekke in de vijftiger jaren, waarbij de vondsten resulteerden in het benoemen van de wereldbekende 'Vlaardingen-cultuur'. Ga de volgende straat links (Prof. Teldersstraat) in en rijd die helemaal uit tot de Prof. Mekelstraat, linksaf) en dan 1e rechts: de Drs. Stijkelstraat in. Waar nu huisnummer 50 + 52 liggen, was vroeger De Moordwoning gelegen. Hiervan is ook een legende bekend. Iets verder doorgereden komt u dan (over het voetpad) op de Marnixlaan, die u rechtsaf in gaat.

Boerderij "De Vergulde Hand" aan de Maassluissedijk, juli 1933. (Foto P.D. de Vries; collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Steek daarna de Marathonweg over en meteen ook de Marnixlaan, en ga daar het 'binnenpad' in. U passeert dan de boerderij 'Groenendaal' waarin o.a. de gemeente een werkruimte heeft en waarin ook de bekende Vlaardingse kunstenaar Leen Droppert woont en werkt. Zijn leven en werk zullen in de HVV-lezingenavond van februari 2004 uitvoerig aan de orde komen.

Vervolg het pad en de straat onderlangs de Maassluissedijk, ga het tunneltje onderdoor en dan rechts schuin naar boven, de Maassluissedijk op. Vervolg deze dijk. Even voorbij het voor Vlaardingen unieke zandstenen pand 'Nunquam Perfectum' gaat u rechts de schuinte weer af. Let op de geheel vernieuwde villa 'Lage Weide', en ga onderaan de afrit (wordt dan Zomerstraat) meteen rechts de Willem Pijperstraat in. Meteen om de hoek treft u het woongedeelte van de, voor de rest geheel afgebroken, boerderij van Moerman aan.

Terug de Zomerstraat op, verlengde is Dayer, dan linksaf de Westhavenkade op. Voorbij de Visbank meteen rechts de Prinses Julianabrug over en dan linksaf. Op de volgende hoek (met de Emmastraat) treft u het kerkgebouw van de Remonstrantse Gemeente Vlaardingen aan.

Dit is de eerste kerk in de Oostwijk die op deze OMD een Open Huis houdt. Wilt u direct naar de volgende boerderij-locatie, fiets dan rechtdoor, aan het einde rechtsaf de dijk op, en dan bij de stoplichten verder lezen over de Grondeloze Waal.

Gaat u na uw bezoek aan de Remonstrantse kerk eerst verder op het Driekerkenpad, ga dan de Emmastraat in. Voorbij de parkeerplaats achter de Stadsgehoorzaal (thans: Theater van Vlaardingen), de eerste rechts en de volgende links, de Schiedamseweg. Even verder treft u links de Nieuwe Oosterkerk aan, waar ook een Open Huis is.

Na uw bezoek vervolgt u uw weg - bij de rotonde gaat u linksaf en dan meteen rechts, weer de Emmastraat in. Vlak voor het Emmaplein treft u rechts de Eben-Haëzerkerk van

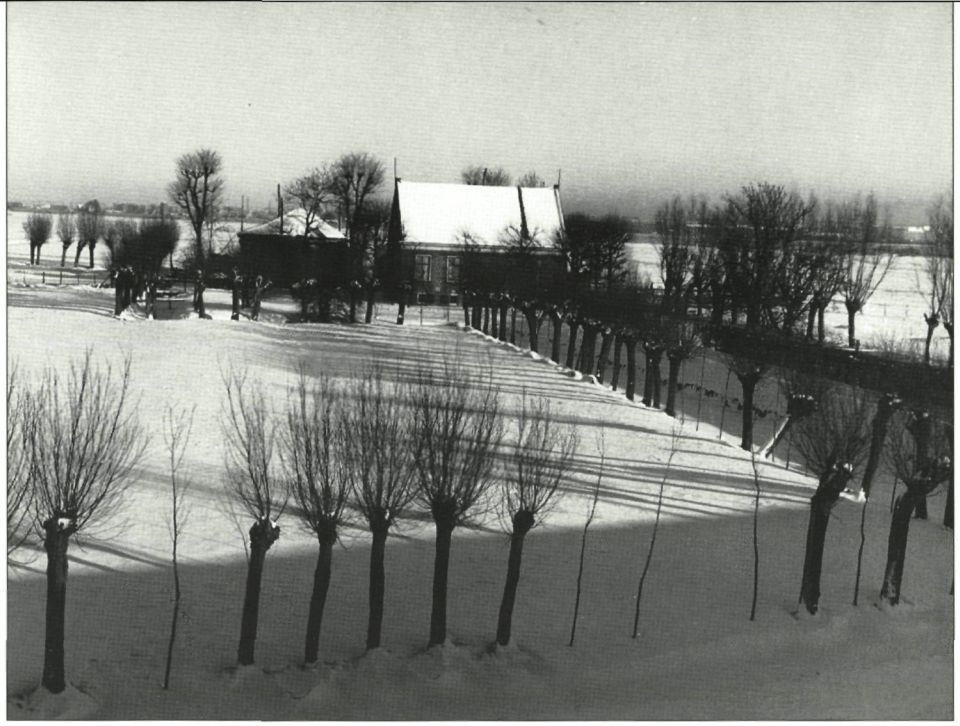

Boerderij van W. Suijker aan de Schiedamsedijk, ter hoogte van de "Grondeloze Waal"; afgebroken omstreeks 1950. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

de Christelijke Gereformeerde Gemeente aan. Behalve het Open Huis wordt er ook enige malen een serie dia's gedraaid over oude Vlaardingse boerderijen.

Vanuit de kerk gaat u via het Emmaplein linksaf, de Hogelaan op. Vlak voor het park rechts, de Julianasingel op. Steek bij de stoplichten voorzichtig over. Hier beneden op de plaats van de vijver stond vroeger een boerderij, die volgens de legende in deze 'Grondeloze Waal' verzwolgen werd. Volg de weg naar het Plein en ga vervolgens rechtdoor. Op de volgende overzichtelijke viersprong gaat u linksaf de Rozenlaan in en dan rechtsaf naar de benzinepomp. Op de plek van de winkelruimte stond vroeger een boerderij waarin ook recht gesproken werd. Daar zat ook aan de kant van de Kethelweg een gevelsteen: 'De Emmaüsgangers', die u straks op een nieuwe plek tegenkomt. U gaat hier rechtsaf, en ziet meteen links op de Kethelweg nummer 34 de nog bewoonde (maar niet meer als zodanig in gebruik zijnde) boerderij Eben Haëzer. Steken we de volgende kruising over, dan vindt u links de boerderij van Zuidgeest, waarin thans het Streekmuseum van Jan Anderson is gehuisvest. Er is in de zomerperiode, tot oktober, een expositie over oude Vlaardingse boerderijen en over Vlaardingse Sagen en Legenden (zie verder). Geopend elke zaterdag en de eerste zondag van de maand, telkens van 2 tot 4 uur.

Boerderij van Jac. Zuidgeest aan de Kethelweg 50, nu Streekmuseum Jan Anderson, 1954. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

U gaat terug naar de kruising en slaat dan rechtsaf, de Verkadesingel op. Net achter de kerk aan uw linkerhand gaat u het voetgangersbrugje over en vervolgt uw weg over de Mauritssingel, die een bocht maakt, waarna u rechts de oprijlaan van boerderij Klattenburg ziet, ook wel het 'Landje van Chardon' genoemd. De boerderij is in de vijftiger jaren afgebroken. U treft aan het einde van de oprijlaan, waar de boerderij begon, nog de oudste boom van Vlaardingen.

U kunt hierna kiezen om nog het toegangshek van de voormalige boerderij Holy te bezoeken (onder het viaduct van

de snelweg door, en eenzelfde afstand verder linksaf, naar het rosarium), danwel meteen uw route te vervolgen door op uw schreden terug te keren naar het brugje bij de kerk, maar dit niet over te steken. U blijft dan het stroompje 'De Vlaerding' volgen en gaat aan het einde linksaf het brugje over. Meteen rechts ziet u de moderne aanbouw van het oude Raadhuis van Vlaardinger-Ambacht, thans Stadsarchief. In de voorgevel treft u de al genoemde steen 'De Emmaüsgangers' aan.

Vervolg uw weg naar de molen - steek de weg recht over, de Kortedijk op. Aan het andere eind van de dijk, vlakbij de kerktoren, ziet u rechts nog de Stadsboerderij van familie Poot. Het woonhuis is nog authentiek, de stallen op de hoek werden afgebroken en maakten plaats voor een aantal wooneenheden. Gaat u hier rechtsaf, dan ziet u aan de achterzijde nog herkenbare boerderij-contouren. U staat nu ook vlakbij de historische 'Vlaardinger Driesluis', waar wordt verondersteld dat aldaar de legende van de Kattenbeker zich zou hebben afgespeeld. Wij fietsen echter weer verder: onderaan deze Delftseveer gaat u linksaf, de brug over, en dan meteen rechts de stoep op om langs het water (de Vaartweg) te blijven. Voorbij de huizen en het 'groentje' gaat u links en dan meteen rechts. Aan het eind van de nieuwbouw-woningen stond rechts aan deze Broekweg de 'Joffer Aeghtenwoning', die al vóór de Tweede Wereldoorlog werd afgebroken.

Vervolgt u deze Broekweg, dan komt u weer op de kruising uit bij boerderij Hoogstad. Wanneer u ergens anders deze route bent gestart, vervolgt u nu de beschrijving vanaf het begin van deze beschrijving.

P.S.: Hier en daar verwijzen we in de route naar een aantal sagen en legenden, die in de laatste twee jaar zijn verzameld, te boek gesteld en op CD ingesproken zijn. In 2003 kwam daar nog een compacte verhalen- en routebeschrijving bij. U kunt op deze Open Monumentendag voor € 5 in het bezit komen van de CD en de verhalen-/routebeschrijving (die ook los voor 50 cent verkrijgbaar is) bij het Streekmuseum en op boerderij Hoogstad. Daarna ook verkrijgbaar tijdens kantooruren op het adres Kortedijk 16-a (naast de molen).

"Hoe sterk is de eenzame fietser" (Foto Jan Schaper; collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Programma
Mini Kerkenpadroute
Open Monumentendag 2003

Zaterdag 13 september 11.00 - 16.00 uur

Christelijke Gereformeerde Eben-Haëzerkerk, Emmastraat 116
Het kerkgebouw is geopend van 11.00 - 16.00 uur en er zullen rondleidingen verzorgd worden.

- De gehele dag is in de zaal naast de kerk een kleine expositie over het kerkgebouw ingericht.
- Van 12.15 - 12.45 uur kunt u kijken naar de diavertoning 'Boerderijen in en om Vlaardingen'.
- Kerkgebouw en consistorie zijn te bezichtigen en is er uitleg over het ontstaan van het gebouw.
- Tijdens de openstelling is er een koffiehoek.
- Verkoop artikelen waarvan de opbrengst zal zijn voor een zendingsproject.
- Van 13.30 - 14.00 uur en van 15.00 - 16.00 uur zullen er orgelbespelingen plaatsvinden door Ds. C.J. Droger en organist Rien Rolfes.
  Van 15.00 - 16.00 uur zal er muziek gespeeld worden van J.S. Bach, F. Telemann en G.F. Händel. Medewerking wordt verleend door Marieke Muller, dwarsfluit, en Marieke van den Dorpel, alt- en sopraanblokfluit.
- De Historische Vereniging Vlaardingen zal met de gebruikelijke boekentafel aanwezig zijn.

Jaren vijftig: kerkgangers bij het verlaten van de door J. van der Vlis ontworpen gereformeerde Pniëlkerk aan de Henriëtte Roland Holststraat (Foto Jan Schaper; collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Gereformeerde Nieuwe Oosterkerk, Schiedamseweg 95
Het kerkgebouw is geopend van 09.00 - 16.00 uur en er zullen rondleidingen verzorgd worden.

- Vanaf 09.00 uur is er de reguliere boekenmarkt die de gehele dag zal duren.
- Tijdens de openstelling is er een koffiehoek.
- Van 12.30 - 13.00 uur en van 14.30 - 15.00 uur 'Daar klinkt een toon ...', een tweetal orgelbespelingen
- 'Kunst in de kerk' - exposities van onder meer Jan van Dorp, de ontwerper van het liturgisch centrum.
- Een stilte-centrum in wording - de plannen openbaar. U kunt reageren!
- Wie gingen ons voor? Alle gereformeerde oud-predikanten letterlijk en figuurlijk op een rijtje.

Remonstrantse Gemeente, Hoflaan 39
Het kerkgebouw is geopend van 11.00 - 16.00 uur en er zullen rondleidingen verzorgd worden.

- De kunstenaar Niels Snoek zal op deze dag in de kerk zijn serie 'Schapen en duiven' exposeren.
- Van 11.30 - 12.00 uur zal er een orgelbespeling plaatsvinden door de organist van de gemeente.

Tijdschema:

11.00 - 16.00 uur:	openstelling kerkgebouwen
11.30 - 12.00 uur:	Rem. Geref. Gem. - orgelbespeling
12.15 - 12.45 uur:	Chr. Geref. Kerk - diavertoning 'Boerderijen in en om Vlaardingen'
12.30 - 13.00 uur:	Nieuwe Oosterkerk - 'Daar klinkt een toon ...' - orgelbespeling
13.30 - 14.00 uur:	Chr. Geref. Kerk - orgelbespeling
14.30 - 15.00 uur:	Nieuwe Oosterkerk - 'Daar klinkt een toon ...' - orgelbespeling
15.00 - 16.00 uur:	Chr. Geref. Kerk - orgelbespeling m.m.v. dwarsfluit en alt- en sopraanblokfluit

Voor informatie:
Contact-adres OMD Vlaardingen: A. Ouwendijk, Kortedijk 16-a (naast de molen), 3134 HB Vlaardingen. Tel. (010) 4353322, fax (010) 4353205 (thuis: 434 2474 -b.g.g. 0655 532 655) e-mail: arie@ouwendijk.nl / ouwendijk@dsv.nl

Coördinator OMD Kerkenpad: W.C. den Breems, Arnold Hoogvlietstraat 69, 3134 CB Vlaardingen. Tel. (010) 4346864.
E-mail: wcdenbreems@zonnet.nl

Vervolg van pagina 8

etc. Iedereen profiteerde echter mee van de economische bloei. Op den duur eiste de grootschalige ontginningen echter ook hun tol. De afwatering van het landschap leidde uiteindelijk tot ontwatering, waardoor het landschap begon in te klinken. Door de aangelegde dammen raakten de kreken dichtgeslibd en stagneerde de afwatering. Het landschap vernatte. Daarbij komt dat in de tweede helft van de derde eeuw het economische netwerk door het vertrek van de Romeinen teloorging. Uiteindelijk raakte in de loop van de vierde eeuw geheel Midden Delfland onbewoond. Een vroege vierde-eeuwse munt uit Vlaardingen is een laatste teken van leven uit het Midden Delflandgebied. Geen boer had hier meer iets te zoeken.

Bronnen

Clason, A.T., 1977: *Jacht en veeteelt; van prehistorie tot middeleeuwen*. Haarlem.
Trierum, M.C., 1992: Nederzettingen uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd op Voorne-Putten, IJsselmonde en in een deel van de Hoekse Waard. In: Döbken, A.B., (red.), *BOORbalans* 2. Bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied. Rotterdam, p. 15-102.

BLOEMDECOR

- Bloemwerken en arrangementen
- Goed gesorteerde snijbloemen
- Bloeiende- en bladplanten
- Bruidsboeketten en corsages
- Rouwwerken
- Verhuur van groendecoratie,
  o.a. palmen, ficussen, etc.

JAC. VERKUIL

Bloemsierkunst Jac. Verkuil
Markgraaflaan 135
3131 VL Vlaardingen

Tel: 010 - 434 37 04
Fax: 010 - 434 36 98

Kerkenpad

Christelijk Gereformeerde Eben-Haëzer kerk, Emmastraat 116

Eben-Haëzer "Tot hier toe heeft ons de Heere geholpen"

Op 28 oktober 1908 werd de Christelijke Gereformeerde Kerk te Vlaardingen opgericht. Landelijk bestonden de Christelijke Gereformeerde Kerken sinds 1892. Na de vereniging in 1892 verlieten een aantal Vlaardingers de Gereformeerde Kerk A en sloten zich aan bij de Christelijke Gereformeerde Kerk te Schiedam. In 1908 stichtten deze mensen onder leiding van de heer Joost van Vliet de gemeente in Vlaardingen. In de eerste dienst, gehouden op 11 december 1908 in een timmermanswerkplaats aan de Markgraafstraat, preekte ds. H. Janssen over Mattheus 4: 13 "Gij zijt het zout de aarde".

Na verder diensten gehouden te hebben in lokaal "Liefde en Vrede" aan de Gedempte Biersloot en het zaaltje van de Christelijke Besturenbond aan de Pieter Karel Drossaertstraat, werd de behoefte steeds groter een eigen kerkgebouw te mogen bezitten. Ook de gemeente groeide gestaag en de zaaltjes waar men diensten hield waren veel te klein.

De eerste besprekingen vonden plaats op 7 augustus 1918. Voorzitter van de bouwcommissie was H. Olyrhook en secretaris C. Post Azn. Belangrijk was natuurlijk de aanvraag bij de gemeente Vlaardingen voor een perceel grond. In die tijd breidde de Oostwijk ten oosten van de Binnensingel zich in snel tempo uit. Aan de zuidzijde van de verlengde Emmastraat vond men een aardig perceeltje grond in deze nieuw aan te leggen woonwijk. Op 10 september 1919 verzocht men de gemeente Vlaardingen dit perceel in erfpacht aan hen uit te geven. Aangezien het hier ging om het stichten van een kerkgebouw, verwees men tevens naar een bepaling, dat als het gebouw gebruikt werd ten behoeve van de openbare eredienst, de erfpachtsprijs met 2/3 verlaagd zou worden. Na deze aanvraag traden, zoals ook toen al gebruikelijk was, allerlei procedures in werking. Pas op 17 februari 1920 kreeg men officieel grond in erfpacht ten grootte van 20 meter breed en 25 meter diep, om daarop een kerkgebouw te stichten.

Waarom duurde het nu zo lang voor men de grond in erfpacht kreeg? Bij Koninklijk besluit van 10 september 1858 was vastgelegd dat er binnen een straal van 200 meter geen twee kerkgebouwen mochten staan. Kennelijk vreesde men de zo alom bekende zangstrijd, bij de ene gemeente werd er langzaam gezongen, bij de ander wat sneller. Ook het verschil tussen psalmen en gezangen lag nogal gevoelig. Wat was nu het geval: aan de Binnensingel, hoek Willem Beukelsznstraat, stond de Hervormde Nieuwe Kerk en die afstand bedroeg slechts 116 meter. De gemeente Vlaardingen trok zich kennelijk van die bepaling niet zoveel aan, want wat verderop aan de Binnensingel, hoek 2e Van Leyden Gaelstraat, verrees in 1914 een gereformeerd kerkgebouw. Hiervoor in de plaats werd later aan de Schiedamseweg de Gereformeerde Oosterkerk gebouwd. Maar al met al gaf die bepaling toch wel enig oponthoud.

Naar aanleiding van een advies van de directeur van gemeentewerken had de CGK op 28 oktober 1919 ook grond aangevraagd tussen de Hogelaan en de Emmastraat. Dit perceel lag tegenover het huidig kerkgebouw naast het transformatorhuisje en waar nu een aantal garages zijn gesitueerd. Om bouwtechnische redenen en met het oog op eventuele uitbreiding en de bouw van een pastorie was volgens die directeur dit een geschiktere plaats. Overigens was de afstand nog steeds binnen die 200 meter. Maar, zou later blijken, er was wel onder die regeling uit te komen. Vermoedelijk werd tijdens de kerkenraadsvergadering van 2 februari 1920 het besluit genomen om aan toch aan de zuidzijde te gaan bouwen. Na veel vergaderen en het inzamelen van gelden werd op 9 juni 1920 een ingekomen bestek en tekeningen van architect Van Loon uit Dordrecht serieus besproken. Besloten werd, dat Vlaardingse bouwers aangeschreven zouden worden om in te tekenen voor de bouw. Broeder Sneep merkte nog wel op "dat er verschil is tussen verven en verven en stelt voor het lood en zink niet te verven. Het onderste gedeelte van het buitenraam van de consistorie moet dubbel glas zijn"! Plannen om een uurwerk en klokkentoren te plaatsen werden in verband met te hoge kosten verworpen.

Een aantal aannemers uit Vlaardingen en Dordrecht schreven in om de kerk te mogen bouwen. De bouwsommen varieerden hierbij van f. 28.500,- tot f. 34.938,- De laagste inschrijver, Wouter van den Bosch uit Dordrecht, werd het werk gegund. Tevens stond hij er borg voor de bouwwerkzaamheden binnen zes maanden af te ronden. Als men bedenkt dat de eerste steen op 24 augustus 1920 werd gelegd (door ds. P. de Groot uit Rotterdam) en de ingebruikname plaats vond op 7 januari 1921, dan wordt het gezegde "haastige spoed is zelden goed" en "goedkoop is duurkoop" bewaarheid. Al in 1922 moesten de zijmuren van het kerkgebouw ondersteund worden en scheuren in de muren worden gerepareerd. Opgemerkt dient te worden dat het gebouw niet onderheid is.

Op 21 juli 1921 nam de kerkenraad het besluit de woning naast het kerkgebouw aan te kopen als pastorie. Het bedrag wat hiervoor moest worden betaald was f. 7000,50.

Het kerkgebouw onderging in de loop van de tijd verschillende verbouwingen en uitbreidingen. Een grote renovatie vond plaats in 1967, waarbij de ramen in de toren werden verwijderd en daardoor de originaliteit van het gebouw wat achteruit ging.

Over het orgel in het kerkgebouw is veel te doen geweest. Een uitgebreid verslag daarover is te vinden op de site van de Christelijke Gereformeerde Kerk: www.cgkvlaardingen.nl.

Gereformeerde Oosterkerk, Schiedamseweg

De huidige Oosterkerk, die sinds de sloop van de Hervormde Nieuwe Kerk aan de Binnensingel in 1982 en het Samen op Weg gaan van beide wijkgemeenten ook Nieuwe Oosterkerk wordt genoemd, is gebouwd op de plaats van de vroegere Villa Monchy of Lustoord. Aangezien de in 1914 gebouwde gereformeerde kerk aan de Binnensingel, hoek 2e Van Leijden Gaelstraat te klein was geworden, was het noodzakelijk een nieuw en groter gebouw te stichten.

Begin 1932 werden er al plannen besproken en de kosten zouden neer komen op circa f. 40,000. Al gauw werd echter duidelijk dat dit op zou lopen tot zo'n f. 44,000. Plannen om het oude kerkgebouw dan maar te verbouwen kwamen uit op f. 15,000, maar men zag toch meer in een nieuw kerkgebouw. Na vele discussies werd besloten de kerk op de huidige plek te herbouwen.

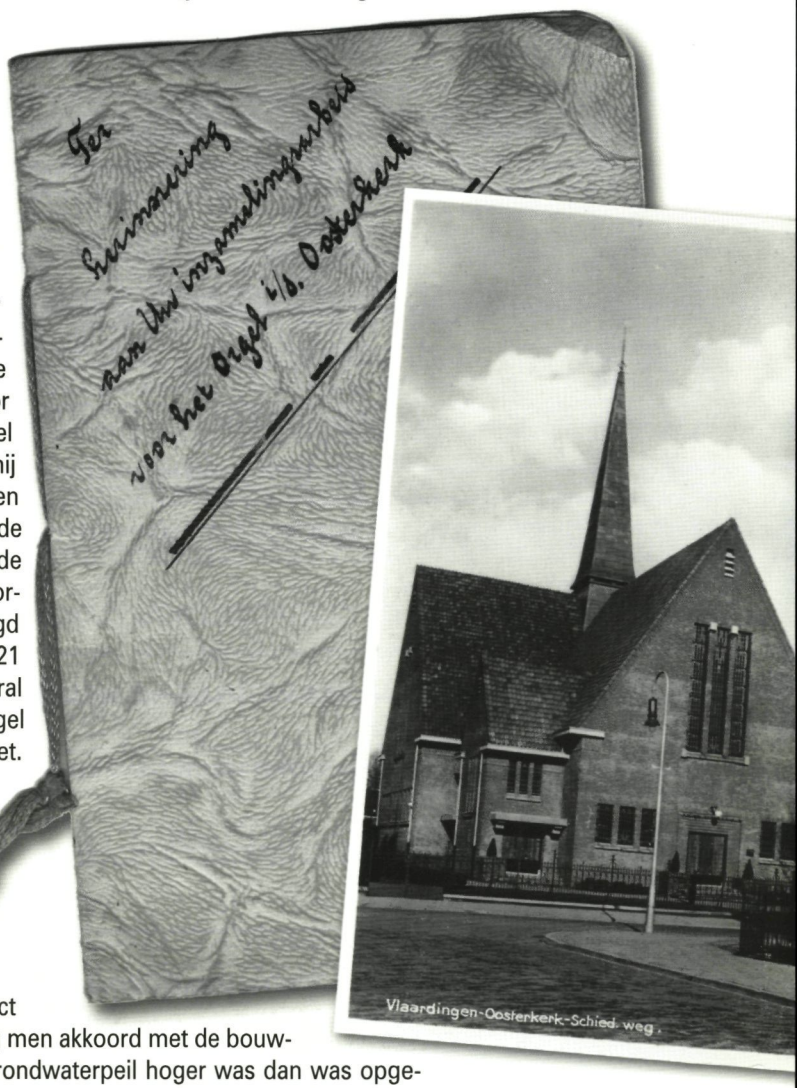

Broeder D. Kwakkelstein, de penningmeester van de bouwcommissie, zag toch nog wel mogelijkheden om een nieuwe kerk te bouwen aan de Schiedamseweg, waar ook wel voorstanders voor waren. Zijn verklaring hiervoor was dat dit financieel gunstiger was. In "50 jaar Oosterkerk" lezen we: "hij zal 'Villa Monchy' of wel 'Lustoord' genaamd en gebouwd in 1896 voor G. Vriens, aankopen en dan de grond ruilen met die aan de Binnensingel en krijgt de kerk de grond en het gebouw vrij op naam". Dit voorstel moest door Kwakkelstein dan maar voorgelegd worden aan de kerkenraad en deze ging met 21 stemmen vóór, 15 tegen en 1 blanco akkoord. Vooral ds. Heida was nogal tegen: "Hier aan de Binnensingel is waardevolle grond en aan de Schiedamseweg niet. Hier aan de Binnensingel kunnen productieve panden gebouwd worden en 'daar' niet". Het lijkt erop dat hij één en ander scherp doorzag!!

Uiteindelijk schreef J.W. van Westreenen uit Zeist voor f. 44.730 als laagste in op een ontwerp voor het kerkgebouw met 1072 zitplaatsen van architect B.W. Plooy uit Amersfoort. Op 19 januari 1934 ging men akkoord met de bouwplannen. Na de sloop van de villa bleek dat het grondwaterpeil hoger was dan was opgegeven en moest de vloer niet 20 cm, maar 60 cm. boven de trottoirhoogte worden aangelegd. G. van der Burg, toonkunstenaar uit Amersfoort, bouwde een orgel (dat overigens aanvankelijk voor de AVRO studio was bestemd!) met 24 sprekende stemmen en 1494 pijpen voor f. 7.000.

Nadat aan de eerste steenlegging stilzwijgend voorbij was gegaan, werd op 6 februari 1935 de kerk in gebruik genomen. Ds. H.J. Heida opende de bijeenkomst met het openslaan van de kanselbijbel. Hij deed dit als symbool maar ook vooral "In de Naam van Hem, Die is en Die was en Die komen zal" en wat er verder volgt in Openbaring 1: 4-6.

In het kerkgebouw aan de Schiedamseweg is nog veel terug te zien van de originele bouw. Met name is er aan het interieur weinig veranderd. De kansel is vervangen door een modern liturgisch centrum naar een ontwerp van kunstenaar Jan van Dorp, dat op 31 januari 1999 in gebruik is genomen.

Remonstrants Gereformeerde Gemeente, Hoflaan

Voor de geschiedenis van deze gemeente moeten we terug naar rond 1620. In die periode werd de Remonstrants Gereformeerde Gemeente gesticht. Pas in 1658 werd een eigen kerkgebouw aan de Achterweg (Kuiperstraat) in gebruik genomen. Dit kerkje stond op de plaats waar waarschijnlijk al eerder een kerkje had gestaan. Deze gemeente heeft tot 1810 bestaan. Het kerkje werd toen afgebroken en er verscheen een woonhuis. Op dezelfde plaats zou later het Hervormde "Zendingslokaal" worden gebouwd en nog later de Gereformeerde Kuiperstraatkerk. Op deze plaats is nu het warenhuis HEMA gevestigd.

In 1881 werd de Nederlandse Protestanten Bond in Vlaardingen opgericht en deze liet aan de Hoflaan, hoek Emmastraat, een eigen "vergaderlokaal" bouwen dat op 15 maart 1891 in gebruik werd genomen. De totale kosten kwamen uit op zo'n f. 15,000.

In 1908 ging de N.P.B. over in de Remonstrants Gereformeerde Gemeente. De complete bebouwing werd toen voor f. 6.000,- overgenomen! Na een grondige verbouwing, waarbij vooral de voorgevel door het aanbrengen van een nieuwe toren een geheel ander aanzicht kreeg, werd op 28 mei 1911 de kerk, nu met een spitstorentje, weer in gebruik genomen. Van het oude vertrouwde "lokaal" kon niet meer gesproken worden.

In 1956 vond er wederom een verbouwing plaats. Een aantal jaren eerder werden deze verbouwingsplannen geschat op zo'n f. 45.000, maar uiteindelijk kwamen de kosten uit op f. 140.000! Het uit 1911 daterende torentje verdween en er werd een nieuwe geveltop gebouwd. Ook de toegangsdeur aan de kant van de Emmastraat is toen verwijderd. De zijgevels geven thans nog enig beeld van het oorspronkelijke "lokaal".

In 1926 werd het kerkgebouw verfraaid met een nieuw aangekocht pijporgel. Het orgel bezat 17 stemmen (registers) die verdeeld zijn over het hoofdwerk (1e klavier) en het nevenwerk (2e klavier) en het pedaal. Tijdens de verbouwing in 1956 werd het orgel verplaatst en in de breedte opgesteld. Na enige technische aanpassingen klonk het weer als nieuw. Maar in 1979 moest er een volledige restauratie plaatsvinden van het technische gedeelte en ook het pijpwerk opnieuw worden geïntoneerd. De reden voor deze kostbare aangelegenheid was de bouw van het pand van de Gemeentelijke Sociale Dienst aan de overzijde van de straat. De heiwerkzaamheden hiervoor waren funest voor het orgel.

Bronnen

Archieven Christelijke Gereformeerde Kerk
W.C. den Breems, Kerkgebouwen in Vlaardingen, 1992
Vijftig jaar Oosterkerk, M.A. Struijs e.a. 1985

Boekbesprekingen

Oude Meesters en Jongedoghters, door K.W. van Netten. Verkrijgbaar in de Vlaardingse boekhandel voor € 9,95.
Als oud-onderwijzer is Klaas van Netten geïnteresseerd in de geschiedenis van het onderwijs. Hij publiceerde hierover al eerder, onder meer in het Historische Jaarboek 1989. In zijn nieuwe boek wordt het openbaar onderwijs tijdens de 19e eeuw beschreven. Ik moet toegeven: het ziet er volledig uit. De verschillende facetten van het onderwijs, zowel van gemeentewege als privé, komen aan bod. En er zijn vele stukken die boeiend leesbaar zijn. Maar op den duur werken de vele citaten uit brieven, rapporten en andere stukken toch erg vermoeiend. En alle overzichten van materialen en kosten - het is, zoals gezegd, erg volledig, maar wel veel. Niettemin een prijzenswaardig initiatief om dit in eigen beheer uit te geven.

De Hoogkamer...van natuurvriendenhuis tot kampeerboerderij, door Coos van IJperen en Matthijs Struijs, m.m.v Erika Verloop. Verkrijgbaar bij De Hoogkamer voor € 5,-.
Dit is weer zo'n jubileumboekje dat uit een paar delen is opgebouwd. Het eerste deel behandelt de jongste geschiedenis van de Hoogkamer: het ontstaan van de Natuurvrienden, de oprichting van de Vlaardingse afdeling, de aankoop van de boerderij en de ombouw tot Natuurvriendenhuis en vervolgens de langzame verandering van het geheel in een echt kampeercentrum. Boeiend beschreven door een van de vrijwilligers van het eerste uur. Daarna volgt een beschrijving van de vroege geschiedenis van de boerderij door Matthijs Struijs. Ook interessant, met name de band die er blijkt bestaan te hebben met adellijke families, en dan vooral met Elisabeth Musch die er met haar echtgenoot aan het hof in Den Haag een aardig potje van maakte. (Die echtgenoot, Ritmeester Buat, is als landverrader terechtgesteld.) Een directe verbinding tussen de Vlaardingse en landelijke geschiedenis. Een leuk boek dat duidelijk maakt wat die NIVON-boerderij waarover je toch regelmatig in de media hoort nu eigenlijk is.

Vlaardingen De Haringstad, een film over Vlaardingen uitgebracht op zowel video als dvd.
Naast bovengenoemde boekjes is onlangs ook een film over Vlaardingen uitgebracht op zowel video als DVD. Hij begint met een nagespeelde Slag bij Vlaardingen en gaat langzaam over naar een rondgang door de hedendaagse stad, met soms ook voor de Vlaardingenkenner nog verrassende beelden. Wij dachten: even een stukje kijken, dan komt de rest later wel. Maar we zijn van begin tot eind geboeid voor de buis blijven zitten. Een aanrader, die ook een goede promotie voor de stad is. Dus misschien ook aardig om eens cadeau te geven! Voor leden van de HVV is hij verkrijgbaar met leden korting: de video voor € 19,90 en de dvd voor € 22,- (verkoopadres: zie Colofon).

Eric van Rongen

Ledenactiviteiten

De zomer is weer voorbij, en dus is het tijd om er weer eens de agenda bij te nemen. Voorafgaand aan de verenigingsactiviteiten vermelden we eerst een aantal cultuur-historische activiteiten waarmee we wellicht veel mensen een plezier doen.

Allereerst is er een **Stadswandeling door de wijk Ambacht**. Stadsgidsen vertrekken op zondagmiddag 7 september om half vier vanaf het Streekmuseum van Jan Anderson aan de Kethelweg 50 (waar u overigens die middag vanaf twee uur al een kijkje kunt nemen, o.a. naar de expositie over de oude Vlaardingse boerderijen), en brengen u er na circa anderhalf uur weer terug.

De week erna, op zaterdag 13 september, is het weer de landelijke **Open Monumentendag**. Dit Tijd-Schrift is er in zijn geheel aan gewijd.

Op 15 september gaat de nieuwe cyclus van **Ken-uw-Stad** weer van start. De middaggroep zit al geruime tijd vol, maar voor de avondgroep (20.00 - 22.00 uur) waren er begin augustus nog een tiental plaatsen vrij. Informeer -wanneer u belangstelling hebt- dus snel bij Arie Ouwendijk, op werkdagen van 10 - 17 uur: 435 3322.

Ten slotte wordt op vrijdagavond 26 september de jaarlijkse **Vlaardingen-by-night-wandeling** door het oude centrum van Vlaardingen weer gehouden o.l.v. enkele Stadsgidsen. Verzamelen om kwart over zeven bij het Stadhuis op de Markt. In de koffiepauze zal Eva Timmermans mogelijk nog enkele Vlaardingse sagen en legenden vertellen, en aan het einde van de wandeling is het inmiddels zodanig aan het schemeren, dat u vanaf de toren op de feeëriek verlichte Markt van een geweldig uitzicht kunt genieten op Vlaardingen en de wijde omgeving. En dat voor slechts € 2!

Na dit aanloopje starten we dan echt met onze eigen HVV-activiteiten. Op **zaterdag 27 september** gaan we op pad voor onze kleine Najaars-excursie. Deze keer is Den Briel ons doel. Traditiegetrouw gaat u op eigen gelegenheid naar het verzamelpunt, in dit geval het busstation Den Briel. Met openbaar vervoer neemt u de metro naar Spijkenisse, vandaar verder met de bus. We verwachten iedereen daar tegen tien uur, waarna we onder leiding van enkele leden van het Gidsenteam Brielle eerst naar de Bedevaartkerk van de Heilige Martelaren van Gorinchem, aan de Rik gaan. Deze martelaren waren door de Geuzen vanuit Gorcum heimelijk naar het bevrijde Den Briel getransporteerd en door ophanging om het leven gebracht, omdat zij weigerden hun geloof en de paus af te zweren. Zij werden in 1675 door de paus zalig, en in 1867 heilig verklaard.

Na het bezoek aan deze bedevaartkerk drinken we vlakbij een kop koffie (u door de HVV aangeboden) waarna de gidsen u meenemen naar de Grote of Catharijnekerk van Den Briel. Hier staan speciale gidsen gereed om u een rondleiding te geven door deze groots aangelegde kruisbasiliek, met haar 57 meter hoge en voor Den Briel zo markante toren die al van verre zichtbaar is.

Vanuit de kerk starten we daarna met een rondleiding door Den Briel, dat al in 1975 'Beschermd Stadsgezicht' werd. Daarbij zal uitgebreid aandacht worden besteed aan de geschiedenis van de stad, die als eerste van de Hollandse steden in handen van de

Watergeuzen viel. U kunt er kennismaken met de vestingwerken, de Wellerondom met pomp, het Stadhuis, Waag en Hoofdwacht, Provoost, Merulaweeshuis en Asyl voor Zeelieden. Kortom: een uitgebreide kennismaking op een toch door de omwalling beperkt stukje grond.

Aan het einde van deze rondleiding (waarvan de kosten, inclusief toegang en rondleiding in de kerk in totaal € 5 bedragen) drinken we rond etenstijd nog koffie bij de Hoofdwacht, waar het gezamenlijke gedeelte wordt afgesloten. Zoals gebruikelijk kunt u de middag daarna zelf invullen, b.v. met een bezoek aan het Trompmuseum, een wandeling over de stadswallen, winkelen of wat eerder naar huis. U ziet: genoeg te doen in dit stadje, dat in het begin van de 14e eeuw haar stadsrechten kreeg.

Opgave voor deelname (i.v.m. de stadsgidsen en een uitgebreide beschrijving) uiterlijk op vrijdag 12 september per telefoon (435 3322) op werkdagen bij Arie Ouwendijk, onder vermelding van uw telefoonnummer en uw vervoers-plannen (bij eigen auto-vervoer: meerijders mogelijk? richtbedrag voor benzine circa € 2 per enkele reis per persoon).

Op **dinsdag 21 oktober** is dan weer de eerste lezingenavond van het winterseizoen. We genieten dan gastvrijheid in de grote toneelzaal van De Valkenhof aan de Frank van Borsselenstraat (bushalte Dirk de Derdelaan) en gaan dan plaatjes kijken. Het Fonds Schiedam Vlaardingen e.o. heeft namelijk onze aanvraag gehonoreerd voor het aanschaffen van een 'beamer' - een soort filmprojector waarmee foto's, video-films en computerbeelden geprojecteerd kunnen worden. Op deze avond willen we de apparatuur eens gaan uitproberen. Wat het programma precies zal worden, is nog niet geheel duidelijk, maar dat Vlaardingen daarin de hoofdrol speelt, staat vast! Zoals altijd begint de avond om acht uur - zaal open vanaf kwart voor acht - einde circa kwart over tien - toegang gratis. Gezien de te verwachten belangstelling en het aantal stoelen dat in de zaal is toegestaan zullen wij voor deze avond in de krant geen extra reclame maken.

De laatste activiteit dit jaar is gepland op **dinsdag 25 november**, wanneer we te gast zijn in de grote zaal van De Deel aan de Baarnhoeve 6. Daar zal Frits van Ooststroom een lezing verzorgen over de boerderijen in deze streek, en die in Vlaardingen in het bijzonder. Het leek ons een goede gelegenheid om zo het Jaar van de Boerderij af te sluiten. Wie al eerder een lezing van Frits meemaakte, weet dat het weer een boeiende avond zal worden! U kunt parkeren achter Lidl aan de Winkelhoeve (vanaf de Amsterdamlaan rechts de Utrechtlaan op, dan 2e rechts=Abcoudehoeve in) - iets verder is dan De Deel. Buspassagiers: lijnen 56 en 57, halte Winkelhoeve. Aan het einde van de winkelgalerij is het links. De aanvang is acht uur - zaal open vanaf kwart voor acht - einde circa kwart over tien en de toegang (als altijd) gratis. Maar let op: ook dit keer geen aankondiging in de krant!

De avonden in het eerste kwartaal van 2004 zijn inmiddels ook vastgesteld: dinsdag 27 januari gaat het over klederdrachten (in het Visserijmuseum, om aan te haken bij de nieuwe tentoonstelling over dit onderwerp), woensdag (let op!!) 24 februari komen in Vaartland leven en werken van onze Vlaardingse kunstenaar Leen Droppert aan bod en dinsdag 30 maart vindt traditiegetrouw onze Algemene Ledenvergadering plaats. Meer hierover vindt u in het decembernummer van Tijd-Schrift.

Tot zover weer het programma voor de komende periode. Wij hopen dat u veel plezier zult hebben tijdens onze activiteiten.

Namens de Activiteitencommissie:
Arie Ouwendijk

Historische Vereniging Vlaardingen

internet: www.histvervlaardingen.nl
e-mail: info@histvervlaardingen.nl